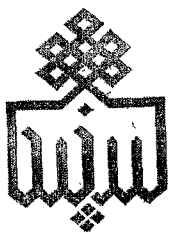

۱۰۰۰۰

دانشگاه بیرجند

دانشکده علوم

پایان نامه کارشناسی ارشد ریاضی محض (جبر)

عنوان:

پوششهای زیرنرمال متناهی از گروههای حل پذیر خاص

استاد راهنما:

دکتر محمدمهدی نصرآبادی

استاد مشاور:

دکتر حسین اقدامی

۱۳۸۸/۱۲/۲۶

نگارنده:

سمیه هاشمی نژاد

شهریور ۱۳۸۷

۱۳۳۸۳۸

به نام خدا

فرم شماره ۵

دانشگاه بیرجند

مدیریت تحصیلات تکمیلی

تاریخ: .....
شماره: .....
پیوست: .....

صورتجلسه دفاع از پایان نامه تحصیلی دوره کارشناسی ارشد

با تاییدات خداوند متعال جلسه دفاع از پایان نامه تحصیلی کارشناسی ارشد خانم سمیه هاشمی نژاد

به شماره دانشجویی: ۸۵۱۳۱۱۲۰۲۴ رشته: ریاضی گرایش: جبر دانشکده: علوم دانشگاه بیرجند

تحت عنوان:

"پوششهای زیر نرمال متناهی از گروههای حل پذیر خاص"

به ارزش: ۶ واحد در ساعت: ۲۰ روز: سه شنبه مورخ: ۸۷/۶/۲۶

با حضور اعضای محترم جلسه دفاع و نماینده تحصیلات تکمیلی به شرح ذیل تشکیل گردید:

امضاء	رتبه علمی	نام و نام خانوادگی	سمت
	استادیار	آقای دکتر محمد مهدی نصرآبادی	استاد راهنما
	استادیار	آقای دکتر حسین اقدامی	استاد مشاور
	استادیار	آقای دکتر محمد حسین حسینی	داور اول
	استادیار	آقای دکتر حسین فضائلی مقیمی	داور دوم
	استادیار	آقای دکتر علیرضا جانفدا	نماینده تحصیلات تکمیلی

نتیجه ارزیابی به شرح زیر مورد تایید قرار گرفت:

قبول (با درجه: عالی) و امتیاز: (۱۹٫۲۵) دفاع مجدد مردود

۱- عالی (۲۰-۱۸) ۲- بسیار خوب (۱۷/۹۹-۱۶) ۳- خوب (۱۵/۹۹-۱۴) ۴- قابل قبول (۱۳/۹۹-۱۲)

کلیه مزایا اعم از چاپ، تکثیر، نسخه برداری، ترجمه، اقتباس و ... از پایان نامه

کارشناسی ارشد برای دانشگاه بیرجند محفوظ می باشد. نقل از مطالب با ذکر

منبع بلامانع است.

تقدیم به استاد کرامی

جناب آقای دکتر محمد مهدی نصرآبادی

که اولین رهنمون من در پیشبرد این هدف بوده اند.

و تقدیم به:

پدر عزیز و مادر بزرگوارم که هر چه دارم از دعای خیر ایشان است،

خواهران و برادران عزیزم که صمیمانه دوستان دارم.

تشکر و قدردانی

حمد و سپاس به پیشگاه خداوند رحمان و رحیم که هرچه داریم از لطف و عنایت اوست و هر موفقیتی بر مدار مشیت و اراده آن دانای سبحان است.

در این جا بر خود واجب می دانم تا مراتب سپاس و امتنان قلبی خویش را از همه کسانی که در به ثمر رسیدن این مجموعه یاری ام کرده اند، اعلام دارم.

سپاسگذاری بی پایان خود را به استاد راهنمای گرامی ام، **جناب آقای دکتر محمدمهدی نصرآبادی**، که همواره در نهایت صبر و شکیبایی، با اطلاعات ارزشمند خود مرا مورد لطف و عنایت قرار داده و از هیچ کمکی دریغ ننموده اند، تقدیم می دارم.

از مشاور بزرگوارم **جناب آقای دکتر حسین اقدامی** که در طول تحصیل در این دانشگاه، ارزش نظم، برنامه ریزی، اخلاق و فروتنی را به من یادآوری کرده اند و همواره الگوی من بوده اند، سپاسگذارم.

از داوران گرامی، **جناب آقای دکتر حسین فضالی مقیمی** و **جناب آقای دکتر حسین**

حسینی به خاطر همکاری صمیمانه شان سپاسگذارم. همچنین از نماینده تحصیلات تکمیلی، **جناب**

آقای دکتر جانفدا تشکر می کنم.

از خانواده خوبم، به خصوص دایی بزرگوارم و تمام دوستان و آشنایانی که مرا در انجام این کار تشویق و همراهی کرده اند بسیار ممنون و سپاسگذارم.

چکیده

گوییم هر گروه، توسط مجموعه ای از زیر گروهها پوشیده می شود، اگر هر عنصر از گروه، حداقل در یک زیر گروه از آن مجموعه، قرار داشته باشد. در این حالت این مجموعه از زیر گروهها یک پوشش از گروه نامیده می شود. این پوشش غیربندیی نامیده می شود، اگر مجموعه شامل زیر گروههای محض باشد. در سال ۱۹۵۴، بی. اچ. نویمن^۱ نشان داد، گروههای با پوشش متناهی از زیر گروههای محض، دقیقاً گروههایی هستند که تصویر یکریخت متناهی دارند. در فصل دو نشان خواهیم داد، یک گروه، پوششی متناهی از زیر گروههای آبدلی نرمال دارد، اگر و تنها اگر مرکزی به وسیله متناهی و ۲-انگل^۲ باشد. هدف ما در فصل سه، تعمیم قضیه اخیر به پوششهای متناهی از زیر گروههای زیرنرمال می باشد.

کلمات کلیدی:

گروه انگل، گروه متاآبدلی، پوشش متناهی، گروه آبدلی، گروه ۳-آبدلی و گروه ۲-مرکزی.

---

^۱ B. H. Neumann

^۲ Engel

صفحه	عنوان
------	-------

مقدمه ۱

فصل اول: مقدمات و پیشنیازها

- ۱-۱. خواص جابجاگرها ۳
- ۱-۲. حل پذیری و پوچ توانی ۸
- ۱-۳. زیر گروههای زیرنرمال ۱۰
- ۱-۴. گروههای انگل ۱۲

فصل دوم: پوششهای متناهی یک گروه از زیر گروههای نرمال آبلی

- ۲-۱. PNS- گروهها ۲۸
- ۲-۲. پوششهای متناهی یک گروه از زیر گروههای نرمال آبلی ۳۲

فصل سوم: پوششهای زیرنرمال متناهی از گروههای حل پذیر خاص

- ۳-۱. پوششهای زیرنرمال متناهی از زیر گروههای آبلی ۴۴
- ۳-۲. پوششهای زیرنرمال متناهی از زیر گروههای ۳- آبلی ۵۳
- ۳-۳. پوششهای زیرنرمال متناهی از زیر گروههای ۲- مرکزی ۶۱

واژه نامه

- واژه نامه فارسی به انگلیسی ۶۹

مراجع

- ۷۲

مقدمه

در سال ۱۹۴۰ پی. جی. کنتورویچ^۱ روی ساختار گروههای متناهی که پوششهای نرمال غیربديهي دارند، بحث کرده است. همچنین، در سال ۱۹۵۴ بی. اچ. نویمن گروههایی با پوشش متناهی از زیر گروههای محض را مشخص کرد. بعلاوه، در سال ۱۹۸۸ مارک ای. برود^۲، آر. اف. چامبرلین^۳ و ال. سی. کیپ^۴، گروههایی با پوشش متناهی از زیر گروههای نرمال و نرمال آبلی را مورد بررسی قرار دادند.

این پایان نامه بررسی [۳]، از مارک ای. برود و روبرت فیتزگرالد مورس^۵ است که مشتمل بر سه فصل می باشد. در فصل اول که شامل چهار بخش است، به بیان تعاریف و قضایای مقدماتی می پردازیم. از اینرو نگاهی گذرا به مطالب خواهیم داشت و اغلب قضایا را بدون اثبات بیان خواهیم کرد.

فصل دوم شامل دو بخش است. در بخش اول *PNS* - گروهها معرفی می شوند، که در اثبات قضایای بخش دوم مورد استفاده قرار می گیرند. در بخش دوم شرایطی را بررسی می کنیم که تحت آن شرایط، یک گروه دلخواه، پوششهای متناهی غیربديهي از زیر گروههای نرمال، آبلی و نرمال آبلی دارد.

فصل سوم شامل سه بخش است. در هر یک از این بخش ها، شرایط لازم و کافی برای آن که یک گروه دلخواه، پوششهای زیرنرمال متناهی از زیر گروههای حل پذیر به ترتیب، آبلی، ۳- آبلی و ۲- مرکزی دارد، را بررسی می کنیم.

---

¹ P. G. Kontorovic

² Mark A. Brodie

³ R. F. Chamberlain

⁴ L.-C. Kappe

⁵ Robert Fitzgerald Morse

فصل اول

مقدمات و پیشیازها

در این فصل که شامل چهار بخش است برخی نمادها، تعاریف، لم‌ها و قضایایی را ارائه می‌کنیم که برحسب نیاز در فصل‌های دیگر از آن‌ها استفاده خواهیم کرد. برای کسب اطلاعات بیشتر در این زمینه به [۶]، [۱۳]، [۱۵]، [۱۹]، [۲۰] و [۲۱] مراجعه کنید.

۱-۱. خواص جابجاگرها

تعریف ۱-۱-۱. فرض کنید G گروهی دلخواه و x و y عناصر دلخواهی از G باشند. در این صورت جابجاگر ساده^۱ x و y که با نماد $[x, y]$ نشان داده می‌شود را به صورت $[x, y] = x^{-1}y^{-1}xy$ تعریف می‌کنیم.

همچنین مزدوج^۲ x توسط y را با نماد x^y نشان داده و به صورت $x^y = y^{-1}xy$ تعریف می‌کنیم. $[x, y]$ را جابجاگر ساده از وزن دو نیز می‌گوئیم و جابجاگرهای ساده از وزن $n \geq 2$ را به صورت زیر تعریف می‌کنیم:

$$[x_1, x_2, \dots, x_{n-1}, x_n] = [[x_1, x_2, \dots, x_{n-1}], x_n].$$

به طریق مشابه می‌توان مفهوم جابجاگرها را برای زیرگروهها نیز تعریف کرد.

اگر H_1 و H_2 زیرگروههایی از گروه G باشند، آنگاه زیرگروه جابجاگر^۳ H_1 و H_2 را به صورت زیر تعریف می‌کنیم:

$$[H_1, H_2] = \langle [h_1, h_2]; h_1 \in H_1, h_2 \in H_2 \rangle.$$

همچنین می‌توان جابجاگر بیش از دو زیرگروه را تعریف کرد.

هرگاه $H_1, H_2, \dots, H_n$ زیرگروههایی از گروه G باشند، آنگاه جابجاگر این n زیرگروه، که زیرگروهی از G می‌باشد، به صورت زیر تعریف می‌شود:

¹Commutator

²Conjugate

³Commutator subgroup

$$[H_1, H_2, \dots, H_{n-1}, H_n] = [[H_1, H_2, \dots, H_{n-1}], H_n].$$

جابجاگر $[x, y, y, \dots, y]$ که در آن y ، n بار تکرار می شود را با نماد $[x, y, y]$ و به طور مشابه

$[H, K, K, \dots, K]$ که در آن K ، n مرتبه تکرار می شود، را با نماد $[H, nK]$ نمایش می دهیم. همچنین

$$[x, y] = x$$

$$[x, y, y] = [[x, y], y].$$

یادآوری می شود که مجموعه $\{g \in G ; K^g = K\}$ را نرمال‌ساز K در G می نامیم و با نماد $N_G(K)$

نمایش می دهیم.

قضیه ۱-۱-۲. فرض کنید $x, y, z \in G$ و $H, K \leq G$. در این صورت

$$x^y = x[x, y] \quad (۱)$$

$$[x, y] = [y, x]^{-1} \quad (۲)$$

$$[x, y]^z = [x^z, y^z] \quad (۳)$$

$$xy = yx[x, y] \quad (۴)$$

$$[x, y^{-1}] = [y, x]^{y^{-1}} \text{ و } [x^{-1}, y] = [y, x]^{x^{-1}} \quad (۵)$$

(۶) اتحادهای هال^۱:

$$[xy, z] = [x, z]^y [y, z] = [x, z][x, z, y][y, z]$$

$$[x, yz] = [x, z][x, y]^z = [x, z][x, y][x, y, z]$$

(۷) اتحادهای ویت^۲:

$$[y, x, z^y][z, y, x^z][x, z, y^x] = 1 \text{ و } [x, y^{-1}, z]^y [y, z^{-1}, x]^z [z, x^{-1}, y]^x = 1$$

^۱ Hall identities

^۲ Witt identities

(۸) اگر $H, K \triangleleft G$ ، آنگاه $[H, K] \triangleleft G$ ؛

(۹) $[H, K] = [K, H]$ ؛

(۱۰) $H \subseteq N_G(K)$ اگر و تنها اگر $[H, K] \leq K$ ؛

(۱۱) اگر $H, K \triangleleft G$ ، آنگاه $[H, K] \subseteq H \cap K$.

اثبات. به کمک تعریف، به راحتی اثبات می شود. ■

لم ۱-۱-۳. اگر $\varphi \in \text{End}(G)$ و $H, K \leq G$ ، آنگاه $[H\varphi, K\varphi] = [H, K]\varphi$. در حالت خاص اگر

$[H, K] \triangleleft G$ ، آنگاه $[H, K] \triangleleft G$.

اثبات. به قضیه ۲-۲-۱، حکم ۱۰، از [۶] مراجعه شود. ■

تعریف ۱-۱-۴. فرض کنید X زیرمجموعه ای غیرتهی از گروه G باشد، در این صورت اشتراک

تمام زیرگروههای نرمال G و شامل X را بستار نرمال^۱ X در G می نامیم و با X^G نمایش می دهیم. به

وضوح X^G کوچکترین زیرگروه نرمال از G و شامل X است.

قضیه ۱-۱-۵.

فرض کنید G یک گروه باشد و $x, y \in G$ به طوری که $[x, y, x] = [x, y, y] = 1$. در این صورت

الف) برای هر $i, j \in \mathbb{Z}$ ، $[x^i, y^j] = [x, y]^{ij}$ ؛

ب) برای هر $n \in \mathbb{N}$ ، $(xy)^n = x^n y^n [y, x]^{\frac{n(n-1)}{2}}$.

اثبات. فرض کنید $z = [x, y] = x^{-1}y^{-1}xy$. بنا به فرض z با x و y ، جابجا

می شود و $xz = y^{-1}xy$ (*)

لذا برای هر $i \in \mathbb{Z}$ ، $(y^{-1}xy)^i = (xz)^i$ ، از اینرو برای هر $i \in \mathbb{Z}$ ، $y^{-1}x^i y = x^i z^i$.

^۱Normal clousre

در نتیجه با استفاده از تساوی (*)

$$y^{-2} x^i y^2 = y^{-1} x^i z^i y = y^{-1} x^i y z^i = x^i z^i z^i = x^i z^{2i}.$$

با ادامه این روند، خواهیم داشت $y^{-j} x^i y^j = x^i z^j z^i$. لذا $[x^i, y^j] = z^{ij} = [x, y]^{ij}$.

ب) به استقرا عمل می کنیم. اگر $n=1$ باشد، حکم بدیهی است. فرض کنید حکم برای n برقرار باشد. در

این صورت

$$(xy)^n = x^n y^n [y, x]^{\frac{n(n-1)}{2}}.$$

نشان می دهیم

$$(xy)^{n+1} = x^{n+1} y^{n+1} [y, x]^{\frac{n(n+1)}{2}}.$$

چون $1 = [x, y, y] = [x, y, x]$ ، پس $[x, y]$ با x و y جابجا می شود. یعنی

$$[x, y]x = x[x, y] \text{ و } [x, y]y = y[x, y].$$

بنابراین

$$(xy)^{n+1} = (xy)^n xy$$

$$= x^n y^n [y, x]^{\frac{n(n-1)}{2}} xy = x^n y^n xy [y, x]^{\frac{n(n-1)}{2}}$$

$$= x^n xy^n [y^n, x] y [y, x]^{\frac{n(n-1)}{2}} = x^{n+1} y^n [y^n, x] y [y, x]^{\frac{n(n-1)}{2}}$$

$$= x^{n+1} y^{n+1} [y^n, x] [y, x]^{\frac{n(n-1)}{2}} = x^{n+1} y^{n+1} [y, x]^n [y, x]^{\frac{n(n-1)}{2}}$$

$$= x^{n+1} y^{n+1} [y, x]^{\frac{n(n+1)}{2}}.$$

تعریف ۱-۱-۶. گروه G را p -گروه نامیم، هرگاه مرتبه هر عنصرش توانی از عدد اول p باشد.

قضیه و تعریف ۱-۱-۷. هر p -گروه آبلی متناهی مانند G را می توان به صورت

فرد^۱ است. پس برای هر p - گروه آبدلی متناهی مانند G می توان یک نمایش به صورت $(p^{e_1}, p^{e_2}, \dots, p^{e_n})$ در نظر گرفت، به طوری که $e_1 \leq e_2 \leq \dots \leq e_n$. در حالت خاص، اگر G دارای نمایشی به صورت $(p, p, \dots, p)$ باشد، آنگاه G یک p - گروه آبدلی مقدماتی^۲ نامیده می شود.

اثبات. به قضیه ۱-۲-۱۴ از [۶]، مراجعه شود. ■

---

^۱ Unique

^۲ Elementary abelian p-group

۲-۱. حل پذیری و پوچ توانی

تعریف ۱-۲-۱. فرض کنید G یک گروه باشد. در این صورت یک سری^۱ از G عبارت است از یک دنباله متناهی از زیرگروهها به صورت $\langle 1 \rangle = G_0 \leq G_1 \leq \dots \leq G_n = G$ ، به طوری که برای هر $1 \leq i \leq n$ ، $G_i < G_{i+1}$ ، طول سری^۲، گروههای G_i جمله های سری و گروههای خارج قسمتی G_i/G_{i-1} عاملهای سری^۳ نامیده می شوند. در یک سری نرمال از G ، جمله های آن زیرگروههای نرمال G هستند.

تعریف ۲-۲-۱. گروه دلخواه G ، گروه حل پذیر^۴ نامیده می شود، هرگاه دارای یک سری با عاملهای آبلی باشد. (این سری را سری حل پذیر نیز می نامند).

مثال ۳-۲-۱. هر گروه آبلی حل پذیر است. گروه S_3 یک گروه غیرآبلی حل پذیر است، زیرا سری $\langle 1 \rangle \leq \langle (1,2,3) \rangle \leq S_3$ وجود دارد که عاملهای آن دوری (و در نتیجه آبلی) هستند.

تعریف ۴-۲-۱. فرض کنید G یک گروه باشد. در نظر بگیرید:

$$G' = [G, G]$$

$$G'' = [G', G']$$

..

$$G^{(i)} = [G^{(i-1)}, G^{(i-1)}].$$

$G^{(i)}$ را i -امین مشتق گروه^۵ G می نامیم. با توجه به خاصیت زیرگروههای جابجاگر واضح است که

$$G^{(i)} < G \text{ علاوه بر این سری نرمال } G \leq G' \leq G'' \leq \dots \leq G^{(i)} \leq G^{(i+1)} \leq \dots \text{ از گروه } G \text{ را سری مشتق}^1$$

¹ Series

² Length of series

³ Factor of series

⁴ Solvable

⁵ i-th derived group

می‌نامیم. به وضوح $G^{(i)}/G^{(i+1)}$ آبلی است.

تعریف ۱-۲-۵. طول کوتاه ترین سری حل پذیر G ، طول مشتق^۲ G نامیده می‌شود.

تعریف ۱-۲-۶. سری نرمال $G = G_n \leq \dots \leq G_1 = G_0 = \langle 1 \rangle$ یک سری مرکزی^۳ نامیده می‌شود هرگاه

$$\text{به ازای هر } 1 \leq i \leq n, G_i/G_{i-1} \subseteq Z(G/G_{i-1}).$$

گروه G یک گروه پوچ توان^۴ نامیده می‌شود هرگاه دارای یک سری مرکزی باشد. طول کوتاهترین

سری مرکزی از G ، رده پوچ توانی G نامیده می‌شود. به وضوح هر گروه پوچ توان، حل پذیر است. ولی

عکس آن درست نیست. به عنوان مثال S_3 گروهی حل پذیر است که پوچ توان نیست. به راحتی

می‌توان نشان داد که، گروه دلخواه G ، پوچ توان از رده حداکثر c می‌باشد اگر و تنها اگر به ازای

$$1 \leq i \leq c+1, x_i \in G \text{ و } [x_1, x_2, \dots, x_c, x_{c+1}] = 1. \text{ (به تمرین ۱۶ در صفحه ۲۵ از [۱۹]، مراجعه شود.)}$$

---

¹ Derived series

² Length derived

³ Central series

⁴ Nilpotent group

۳-۱-۳. زیرگروههای زیرنرمال

تعریف ۱-۳-۱. فرض کنید G یک گروه و K زیرگروهی از G باشد، در این صورت K را زیرنرمال^۱ در G گویند، هرگاه یک سری به صورت $K = K_0 \leq K_1 \leq K_2 \leq \dots \leq K_n = G$ وجود داشته باشد به طوری که برای هر $0 \leq i \leq n$ ، $K_i \triangleleft K_{i+1}$.

در این صورت زیرنرمال بودن K در G را با نماد $K \triangleleft^n G$ یا $K \triangleleft\triangleleft G$ نمایش می دهیم. به عنوان مثال، بنا به تعریف ۱-۲-۴، برای هر i ، $G^{(i)}$ زیرگروهی زیرنرمال از G می باشد.

تعریف ۱-۳-۲. فرض کنید $H \leq G$. در این صورت سری بست نرمال متوالی^۲ H در G به صورت زیر تعریف می شود:

$$\dots \triangleleft H_n = H^{H_{n-1}} \triangleleft \dots \triangleleft H_2 = H^{H_1} \triangleleft H_1 = H^G \triangleleft H_0 = G.$$

را $H_i = H^{H_{i-1}}$ را i -امین بست نرمال H در G می نامیم و با نماد $H^{G,i}$ نشان می دهیم.

براساس تعریف اخیر می توان گفت، زیرگروه H را زیرنرمال با شاخص زیرنرمال n یا n -زیرنرمال می نامیم، اگر n کوچکترین عدد صحیحی باشد که $H^{G,n} = H_n = H$. زیرا اگر $H \triangleleft^n G$ ، آنگاه یک سری به صورت $K = K_0 \triangleleft K_1 \triangleleft \dots \triangleleft K_n = H$ وجود دارد. اما چون $H \leq H_n \leq K_n = H$ پس $H^{G,n} = H_n = H$.

قضیه ۱-۳-۳. فرض کنید $H \leq G$. در این صورت i -امین بست نرمال H در G برابر $H[G, {}_i H]$ است.

اثبات. به استقرا روی i عمل می کنیم. فرض کنید $i=0$ و $i=1$. در این صورت

¹ Subnormal

² Successive normal closure

³ Subnormal of defect n

$$H[G, H] = H[G] = HG = G = H_0.$$

$$H[G, H] = H[G, H] = H^G = H_1.$$

حال فرض کنید حکم برای i برقرار باشد، یعنی $H^{G,i} = H[G, H]$ نشان می دهیم $H^{G,i+1} = H[G, H]$ بنا به تعریف

$$H^{G,i+1} = H^{H^{G,i}} = H^{H[G, H]} = H^{[G, H]} = H[G, H, H] = H[G, H]. \blacksquare$$

لم ۱-۳-۴.

الف) اگر H یک زیرگروه m -زیرنرمال در G باشد، آنگاه $[G, H] \leq H$.

ب) اگر $H \triangleleft\triangleleft G$ و $K \triangleleft G$ ، آنگاه $HK \triangleleft\triangleleft G$.

اثبات.

الف) اگر $m=1$ ، آنگاه $H \triangleleft G$ و بنابراین $[G, H] \leq H$. فرض کنید حکم برای تمام گروههایی با شاخص زیرنرمال کمتر از m برقرار باشد. در این صورت نشان می دهیم حکم برای G ، با شاخص زیرنرمال m هم برقرار است. طبق فرض $H \triangleleft\triangleleft G$ ، لذا یک سری زیرنرمال به صورت $H = H_0 \triangleleft H_1 \triangleleft \dots \triangleleft H_m = G$ وجود دارد. بنا به فرض استقرا

$$[G, H] = [[G, H], H] \leq [[G, H_1], H] \leq [H_1, H] \leq H.$$

ب) چون $H \triangleleft\triangleleft G$ ، پس سری زیرنرمال $H = H_0 \triangleleft H_1 \triangleleft \dots \triangleleft H_n = G$ وجود دارد. سری زیرنرمال زیر را در نظر می گیریم

$$HK = H_0K \triangleleft H_1K \triangleleft \dots \triangleleft H_nK = GK = G.$$

بنابراین HK ، حداکثر n -زیرنرمال است. $\blacksquare$

۱-۴. گروههای انگل

عنصر x از G را عنصر انگل راست^۱ می نامیم، هرگاه برای هر $g \in G$ ، عنصر $n = n(x, g) \geq 0$ وجود داشته باشد به طوری که $[x, {}_n g] = 1$. اگر n به طور مستقل از g انتخاب شود، آنگاه x یک عنصر n -انگل راست، یا به طور خلاصه، عنصر انگل راست کراندار^۲ از G نامیده می شود.

مجموعه تمام عناصر انگل راست و عناصر انگل راست کراندار از G را به ترتیب با $R(G)$ و $\overline{R(G)}$ نمایش می دهیم.

به طور مشابه، عنصر x از G را عنصر انگل چپ^۳ می نامیم، هرگاه برای هر $g \in G$ ، عنصر $n = n(x, g) \geq 0$ وجود داشته باشد به طوری که $[g, {}_n x] = 1$. اگر n به طور مستقل از g انتخاب شود، آنگاه x یک عنصر n -انگل چپ، یا به طور خلاصه، عنصر انگل چپ کراندار^۴ از G ، نامیده می شود.

مجموعه تمام عناصر انگل چپ و عناصر انگل چپ کراندار از گروه G ، را به ترتیب با $L(G)$ و $\overline{L(G)}$ نمایش می دهیم.

اینکه آیا این چهار زیرمجموعه، همیشه زیرگروه هستند، یک مسئله حل نشده است. اگر چه بدیهی است که زیرمجموعه های نرمالی از G می باشند. قضیه زیر رابطه بین عناصر انگل راست و چپ را بیان می کند.

قضیه ۱-۴-۱. در گروه دلخواه G ، معکوس هر عنصر انگل راست، یک عنصر انگل چپ است و معکوس هر عنصر n -انگل راست، یک عنصر $(n+1)$ -انگل چپ است.

اثبات. به قضیه ۷-۱-۱ در [۲۰]، مراجعه شود. ■

تعریف ۱-۴-۲. اگر G یک گروه دلخواه و تساویهای $L(G) = G$ و $R(G) = G$ برقرار باشد، آنگاه G یک گروه انگل نامیده می شود.

¹ Right Engel element

² Bounded right Engel element

³ Left Engel element

⁴ Bounded left Engel element